

Ljubinka Toševa Karpowicz
Candekova 23 b, Rijeka

Stručni članak
UDK: 355.6.003.1 (398) (497.5 "18") (091)

IZVJEŠĆE CARSKOGA KOMORNIKA O EKSPLOATACIJI ŠUMA VOJNE HRVATSKE ZA FRANCUSKU MORNARICU

Stvaranje Ilirskih provincija imalo je ekonomske i strateške osnove.

U strateškoj zamisli, Ilirske su provincije trebale onemogućiti neposrednu vezu Britanije i Austrije preko mora, te učiniti kopneno zaleđe nedostupnim za englesku robu. U odgovoru na taj plan, Britanija je nastojala osvojiti i zadržati svoje snage na jadranskim otocima duž cijele jadranske obale i time kontrolirati prometovanje francuskih brodova Jadranom.

U ekonomskoj zamisli, Ilirske su provincije trebale Francusku opskrbljavati vojnicima, novcem prikupljenim od kontribucije, vojničkim kadrom i drvenom masom korisnom i za obnavljanje degradirane mornarice i za prodaju drvene mase u Francuskoj.

Elaborat Napoleonova komornika Luija Casera pokazuje sve aspekte interesa Francuske u zemljama obuhvaćenih Ilirskim provincijama, i ekonomskog i strateškog.

Ključne riječi: Ilirske provincije, Vojna Hrvatska

Kada je 14. listopada 1809. između Austrije i Francuske potpisan mir u Schönbrunu, Austrija je izgubila 2000 četvornih milja i 3,5 milijuna stanovnika. U Hrvatskoj je izgubila 4 karlovačke i 2 banske regimente s hrvatskim provincijalnim područjem do Save.

Osim teritorijalnih gubitaka, među koje su spadali i jadranski otoci, Austrija je Schönbrunskim mirom izgubila i mnogo u pomorskoj trgovini, što je za nju bio još jedan težak udarac. [1]

Novostečene je teritorije Napoleon 4. studenoga 1809. ujedinio jednim dekretom. Ujedinjene su nekadašnje austrijske teritorije: okrug Beljak, Kranjska, provincija austrijska Istra, provincija Trst i Rijeka, poznatije pod nazivom *Primorje*, dio Hrvatske i sav teritorij na desnoj obali Save, Dalmacija, te dalamtinski otoci. Taj je teritorij nazvan Ilirske provincije.

Na čelo Ilirskih provincija bio je postavljen generalni intendat, čije je sjedište bilo u Ljubljani, te je tako taj grad postao prijestolnicom Ilirskih provincija.

Civilno jedinstvo bilo je pretpostavka vojnog ujedinjavanja. Dekretom od veljače 1810. uvedeno je i novo vojnoadministrativno uređenje Ilirskih provincija. Provincije su bile podjeljene u tri vojnoadministrativne pješačke jedinice-divizije.

Prvu diviziju sačinjavali su Beljak, Kranjska, Gorica, Trst, Istra, Rijeka, Hrvatsko primorje do Karlobaga, sa sjedištem u Ljubljani.

Drugu je sačinjavalo šest pograničnih hrvatskih regimenti, te regimenti kontinentalne Hrvatske sa sjedištem u Karlovcu. Ta je divizija bila podijeljena na dva okruga: Petrinja i Gospić.

Treća je bila sastavljena od preostalog dijela obale Primorja, Dalmacije, dalmatinskih otoka, teritorija Dubrovnika i Boke Kotorske. Ta je divizija bila podijeljena na okruge Zadar, Dubrovnik i Kotor.

Vojna je podjela bolje od civilne pokazivala bit zamisli osnivanja Ilirskih provincija koje su predstavljale jedinstven teritorij koji je u administrativnim pitanjima bio neposredno povezan s Parizom, dok je vojno predstavljao sustav jedinica u kojima su se prikupljala financijska sredstva kao ratna kontribucija, dok se, istodobno, provodilo novačenje za nastavak ratova.

Uz direktne kontribucije, bili su nametnuti i posredni izvori kontribucije. U te je spadala i uprava šuma. Prema čl. 169. ministarstvo financija trebalo je biti obavještavano o stanju šuma, a sve s ciljem osiguravanja kvalitetne drvene mase za francusku mornaricu. Praćenje stanja šuma na teritoriju Ilirskih provincija, točnije Vojne Hrvatske, bilo je jedno od najvažnijih pitanja nove administracije. [2]

Obalni pojas Ilirskih provincija služio je za zatvaranje kontinentalnog dijela Austrije, koja je neprijateljska zemlja, od pritoka robe morskim putem, te za kontrolu Jadranskog mora u cjelini.

Dana 28. studenoga 1810. bili su ustanovljeni i carinski uredi Ilirskih provincija kojima je cilj bio promicanje postupaka radi trgovačkog povezivanja teritorija samih provincija, dakle i Jadranskog mora, s Crnim morem i Turskom preko rijeke Save. [3]

Cjelokupna reorganizacija Ilirskih provincija završena je poznatim dekretom 15. travnja 1811., kojim je osnovano sedam upravnih "provincija": Kranjska, Koruška, Istra, Civilna Hrvatska, Vojna Hrvatska, Dalmacija i Dubrovnik.

Nova francuska administracija bila je neposredno zainteresirana za ono što se u gospodarskom smislu može dobiti od novih provincija, te je poslala svoje činovnike da snime stanje na terenu. Carski komornik grof Lui Caser uputio je generalnom guverneru Ilirskih provincija izvješće o dvodnevnom posjetu šumama Vojne Hrvatske. Izvješću je prododana mapa koja se odnosi i na područje Civilne Hrvatske, dijela Istre i Dalmacije, s detaljnom procjenom vrijednosti, ekonomskih i strateških za Francusku, osobito za njezinu mornaricu. [4]

Raportu nedostaje godina koja je vjerojatno stajala u popratnom pismu, te se sa sigurnošću može prihvatiti samo ono što piše u naslovu – Ilirske provincije i generalni guverner.

Raport se u kopiji nalazi u arhivu u Trstu. U tekstu raporta implicate se spominje Trst kao mjesto u kojem će biti riječi o temama iznesenim u raportu, te se može pretpostaviti da je raport pisan nakon 31. kolovoza 1813. kada je sjedište Ilirskih provincija zbog ratnih događanja bilo preneseno u Trst. [5]

Tu hipotezu potvrđuje i prva rečenica raporta u kojoj carski komornik kaže da je dva slobodna dana kojima je raspolagao u procesu likvidacije Ilirskih provincija iskoristio za obilazak šuma Vojne Hrvatske, pogodnih za konstrukciju jarbola.

I procjena strateške važnosti otoka Visa, upisana na karti u prilogu, pokazuje da se radi o razdoblju u kojem je taj otok došao u ruke Engleza, 11. ožujka 1811. godine.

U svakom slučaju, raport je nastao nakon kolovoza 1813. kada je carski komornik vjerovao, kao što se može zaključiti na temelju raporta, da će Trst ostati u rukama Francuza, te da će se iz te luke moći iskorištavati šume Vojne Hrvatske i obala Jadrana do Hvara.

RAPORT CARSKOG KOMORNIKA CASERA O UPOTREBI ŠUMA VOJNE HRVATSKE

Grof Lui Caser bio je član Državnog savjeta Francuske pri sekciji za mornaricu. U raportu je istaknuo kako smatra da mu položaj nalaže da navede sve zaključke do kojih je došao tijekom svoga dvodnevnog putovanja. Uz to, dodao je neka zapažanja koja se odnose na krajnji jug Jadrana, a koja bi mogla biti važna na sastanku u Trstu.

U cjelini uzevši, izvještaj carskog komornika zapravo je elaborat o prirodnim, proizvodnim i ekonomsko-demografskim resursima današnjega Gorskog kotara i sjevernog Jadrana u vrijeme Ilirskih provincija, kako ih je vidio visoki državni i vojni funkcionar Francuske u vrijeme Napoleonovih ratova.

Na marginama raporta posebno su istaknute konstatacije o mjestu o kojem je riječ, a zatim je istaknuta njegova ekonomska ili streteška vrijednost ili korist.

Te su ocjene tekstualno navedene i na prapatnoj karti, na kojoj su u sačuvanoj kopiji šume Vojne Hrvatske obojene zelenom bojom, s napomenom da boja pokazuje da je gotovo cijelo područje pokriveno šumama

Zelenom je bojom obuhvaćeno područje na istoku od rijeke Kupe do Une.

Na zapadnom dijelu područja označena je i "lijepa Lujzinska cesta" koja vodi od Rijeke do Karlovca. Unutar područja koje je istaknuto zelenom bojom, navedena su sljedeća mjesta s ovim odrednicama: "Fužine – lijepe šume za jarbole", Glina i područje sjeverozapadno i sjeveroistočno od nje, "obraslo hrastovinom". Ista se konstatacija odnosi i na područje djelovanja Šeste regimente. Gospić i Otočac imaju izvanredno drvo za jarbole ("matunes superbes").

Počevši od sjevera, navedena su sljedeća obalna mjesta s ovim karakteristikama: "Trst – potpuno izložen neprijatelju", "Rijeka – lijepo i sigurno пристаниште", u kanalu između obale Istre i Cresa mogle bi se postaviti baterije s jedne i druge strane, "Kraljevica – predviđena za izgradnju, sada u čeljustima neprijatelja, u blizini sirovina, koja je već imala brodogradilište".

Vanjski dio istarskog pouotoka ocijenjen je kao "nesiguran jer neprijatelj može nadgledati cijelu dužinu obale i prekidati komunikaciju od Trsta k Rijeci".

Pula težak izlaz iz luke, nedostatak pitke vode.

Mali Lošinj, stanica koja ima prednost pred Trstom i Pulom...*

Na južnom Jadranu između Šibenika i Trogira, dio obale označen kao "Sv. Arhanđel, neprijateljska stanica veoma štetna za nas" i na kraju Vis kao "dragocjeno dobro za nas, koje je u ovom trenutku zauzeo neprijatelj".

U tekstualnom dijelu raporta, u podnaslovu *Veličanstvene šume Hrvatske*, carski komornik ističe da je cijela Vojna Hrvatska, a dobrim dijelom i civilna, obrasla gustim šumama, korisnim i za mornaricu, i za razne druge izrađevine od drveta. Ističe da je to ima veliku važnost za proračun Francuske, ali može biti i izvor blagostanja za same Ilirske provincije, te je, prema njegovu mišljenju, prijeko potrebno što prije odrediti kako iskoristiti te prednosti.

Grof Caser predlaže da se, što je moguće prije, izgradi ili bar opremi brodogradilište i arsenal za ratne brodove, bez mnogo dodatnih troškova za državu. Ističe da bi tu operaciju trebalo započeti čim prije, a ne čekati da to uradi neprijatelj odnosno Britanci.

Predlaže da bi za početak bilo najjednostavnije započeti izgradnju brodogradilišta za obradu hrastovine iz Petrinjske, Slunjske i Ogulinske regimente, koja bi se morala dovesti preko Kupe do Karlovca.

Budući da bi se drvo dopremalo do Kupe, trebalo bi rječicu koja prolazi šumom tih regimenti, a plovna je u neko doba godine, preusmjeriti i tako povezati s Kupom. Za taj bi rad trebalo angažirati obitelji krajiških Hrvata.

U drugoj fazi, kada je drvo Kupom dopremljeno do Karlovca, Caser ističe da ga treba suhozemnim putem preko Lujzinske ceste dopremiti do Rijeke.

Procjenjuje da bi svaki kubični metar drva prispjelog u Rijeku mogao postići cijenu od 3 do 3,5 franaka, dok bi debla dužine 80 stopa mogla dostići cijenu 250 do 300 franaka. Zaključak je da je ova cijena mnogo niža od cijene drveta u Francuskoj.

Da bi se drvo dopremilo do Kupe, Caser navodi da treba organizirati radove Krajišnika, a svaki dan njihova rada platiti u visini 1/3 ili 1/4 cijene ukupne težine drveta. Prema njegovoj procjeni cijena radne snage za dopremanje građivnog drveta ipak bi bila toliko niska da bi se njome stekla velika dobit pri prodaji drveta u Francuskoj.

Ipak, smatra Caser, i to je njegova osnovna sugestija, treba organizirati jedan aktivan centar u kojem bi se drvo djelomično obrađivalo tako da bi bilo pogodno za putovanje po krajevima koje citira, naišao na posvemašnju bijedu, te da bi svako pokretanje bilo kakve aktivnosti bilo dugotrajno rješenje za stanje krajnje zapuštenosti u kojem je carska kuća Austrije ostavila ove krajeve. Istodobno bi se, ističe Caser, onemogućilo dotadanje neracionalno iskorištavanje šuma Vojne Hrvatske, što se jasno vidi na nekim mjestima na kojima je došlo do potpune devastacije.

Što učiniti s drvenom masom kada je već stigla u Rijeku, postavlja pitanje Caser.

Odgovarajući na njega, sam posredno odgovara i na drugo pitanje – na pitanje trajnosti odnosno vremenske održivosti Ilirskih provincija.

Za njega su Ilirske provincije suviše daleko od Francuske da bi bilo kakva investicija uopće imala smisla, a još manje kompletna izgradnja pomorskog arsenala.

Caser ocjenjuje da bi izgradnja arsenala, osim što traži mnogo novca i vremena, izazvala ljubomoru Britanaca, te bi bile potrebne posebne mjere da se arsenal vojno zaštititi. Stoga je u danom trenutku najvažnije iskoristiti trenutačnu situaciju i bez mnogo ulaganja i rizika ostvariti korist.

Ravnajući se prema postojećim i trenutačnim okolnostima, Caser smatra da je najbolje upotrijebiti postojeću opremu, a u konkretnom slučaju daje prednost brodogradilištu Kraljevica, u koje nije potrebno ulagati.

Prednost je Kraljevice u tome što je blizu Rijeke te će se drvo dopremljeno iz zaleđa lako prevesti morskim putem od Rijeke do Kraljevice. Uz to, Kraljevica već ima tri brodogradilišta te iako je točno da se u tom brodogradilištu mogu graditi samo fregate, iskorištavanje šuma Gorskog kotara bilo bi osnova da se unaprijedi rad njezinih brodogradilišta. Za unapređenje brodogradnje dovoljna je investicijska svota od oko 25.000 franaka, kao što procjenjuje Caser.

U tu bi svotu bio uključen i popravak 3-4 zgrade koje bi služile kao skladišta. Budući da je, prema Caserovoj ocjeni, Kraljevica dobro zaštićena s mora, dovoljno je samo nekoliko baterija koje bi se, više poradi predostrožnosti, stavile na okolne uzvišice, kako se ne bi dogodio iznenadan udarac neprijatelja, dok bi u samom brodogradilištu bilo dovoljno smjestiti nekoliko vojnika.

Brodogradilište u Kraljevici može se iz lokalnih izvora opskrbljivati materijalima potrebnim za rad.

Konopcem i materijalima potrebnim za brodove, treba se opskrbiti iz Rijeke u kojoj već postoji radionica za izradu konopca. Time će se ujedno i njezinu stanovništvu dati prilika za zaradu.

U Otočcu, Gospiću i Samoboru treba otvoriti radionice za šivanje kože, a na tom području ustanoviti komore čiji bi cilj bio razvoj gospodarstva.

Druga je prednost Kraljevice u tome što se nalazi na najkraćem, najsigurnijem putu koji osigurava opskrbu namirnicama iz Ugarske. Opskrba hranom u ratnim uvjetima jedna je od najvažnijih i najtežih funkcija.

Prednost Kraljevice pred Trstom i Rijekom nije evidentna, prema Caseru, zbog toga što je Austrija uvijek poticala zavist između Trsta i Rijeke, ali je ipak mudro u Kraljevici izgradila svoje brodogradilište i tu luku izabrala za svoj arsenal. Stoga je položaj Kraljevice rezultat same politike, a ne prirodnog položaja luke.

Geografski položaj Kraljevice također joj daje prednost. Kraljevicu od neprijatelja, naime, štiti Mali Lošinj. Budući da je Mali Lošinj, uz to, povezan s Anconom, Kraljevica je neposredno povezana s drugom obalom Jadrana.

Zbog istog razloga Mali Lošinj daje prednosti Kraljevici pred Pulom. Taj grad ima malo pitke vode, izbočen je neprijatelju i nezaštićen, a i daleko je od pomorskih putova.

Na temelju analize svih faktora, zaključak je da je Kraljevica bolje zaštićena od neprijatelja, lakše se može prilagoditi proizvodnja, bolje je povezana sa zaleđem i Anconom. U trenutačnoj situaciji, smatra Caser, brodogradilište može kao do sada obavljati reparaciju, a ako se pokaže potrebnim, učinkovitost se može povećati ulaganjem u proizvodnju. U tom slučaju treba inzistirati na oživljavanju luke Bakar, koja nije ništa drugo do predgrađe Kraljevice.

U Kraljevici, a po potrebi i u Bakru, ističe Caser, s malo bi se ulaganja mogla osigurati izgradnja i rekonstrukcija ratnih brodova, te neprekidno poboljšavanje spremnosti mornarice.

Pritom je važno, ističe Caser, da se ne dopusti da bogatstva, bilo u šumama, bilo u brodogradilištima, pređu u ruke neprijatelja.

Ako vojna situacija na sjevernom Jadranu ne dopušta nikakvu vrstu radova, onda iz eksploatacije šume treba izvući dobit. To je velik dobitak dosadašnjim osvajanjem.

ZAKLJUČAK

Caserov elaborat pruža zanimljive zaključke o brodogradilištu Kraljevica, njegovu geografskom i ekonomskom položaju. Pruža i izvrsne podatke o stanju šuma u Gorskotarskom kotaru s početka 19. stoljeća, te mogućim putovima transporta drvne mase do Rijeke.

Caser se tim elaboratom pojavljuje kao tipičan francuski vojni administrator koji u duhu drukčijem od onoga staleškog, koji je inkarnirala dvorska politika Austrije, gleda na gospodarsku situaciju i moguće pozitivne promjene na sjevernom Jadranu i njegovu kontinentelnom zaleđu.

S druge strane, elaborat potvrđuje, kako ističu malobrojni pisci o razdoblju Ilirskih provincija, da su Ilirske provincije stvorene iz posve ekonomske zamisli, a da je povezivanje slavenskog stanovništva na teritoriju koji su uključile, bila tek popratna pojava političkog sustava koji je uvela Francuska buržoaska revolucija, a ne njezina izričita namjera.

LITERATURA

- [1] Stjepan Antoljak, Dalmacija, Hrvatsko primorje, Istra i Slovenija na pregovorima u Ováru i u miru u Schönbrunu. Jugoslovenski istorijski časopis, 1-2/1939. str.121-149 . Bernard Stulli, Oko pripadnosti Kvarnerskih otoka 1848/49 i 1861. god.Vjesnik historijskog arahiva u Rijeci i Pazinu, sv. XXV/1982. str. 315-401.
- [2] Giuseppe Viezzoli, Fiume durante la dominazione francese, Fiume, XVII. str. 23-99. Almerigo Appolono, Trieste tra guerra e pace. Archeografo Triestino, 1995, str. 294-342.
- [3] Bogumil Vošnjak, Ustava in uprava Ilirskih dežel, Ljubljana, 1910. str.201.
- [4] "Rapport á S.E. le Gouverneur General des provinces Illyriennes, sur l' Emploi des forets et autres objets relatif á la Marine, par la Comte de Lui Caser, Chambellan de sa Majeste". Archivio di Stato di Trieste, C.R.Gov.b.1338 Karta u prilogu.

Summary

A REPORT OF THE IMPERIAL CHAMBERLAIN ON THE EXPLOITATION OF WOODS OF THE MILITARY CROATIA INTENDED FOR THE FRENCH NAVY

The forming of the Illyrian provinces had an economic and strategic foundation. From the strategic point of view, the Illyrian provinces were established to enable a direct contact between Austria and Britain by sea, thus making the hinterland inaccessible for the English commodities. In response to this plan, Britain aimed at conquering and maintaining its forces on the islands situated along the coast of the Croatian part of the Adriatic Sea, thus controlling the traffic of French ships across the Adriatic.

From the economic point of view, the Illyrian provinces would supply France with soldiers, money collected by contribution, military forces and timber to be used for the revival of the degenerated navy and for sale in France.

The survey drawn up by Napoleon's chamberlain, Louis Caesar, points at all aspects of the economic and strategic interest that France had within the countries that the Illyrian provinces were made up of.

Key words: Illyrian provinces, the Military Croatia